

**Габделжәббар
Кандалый**
(1797—1860)

Тормыш юлы

- * Габделжаббар Габделмәжит улы Кандалий 1797 елда Самара губернасы Ставрополь өязе (хәзерге Ульяновск өлкәсе Иске Майна районы) Иртуган (Иске Канда) авылында мулла гаиләсендә туа.
- * Башлангыч белемне Габделжаббар үз атасыннан алган. Соңында Чистай якларындагы Мораса, аннары бер-бер артлы Кизләү, Күркәле, Кышкар, Шонталы мәдрәсәләрендә укыган.
- * Г. Кандалий гарәп, фарсы телләрен өйрәнә. Рус, чуваш, мари авылларында еш булу, алар белән аралашу аңа бу телләргә дә үзләштерергә мөмкинлек бирә.

Иҗатка килү юлы

- * Шагыйрьнең әтисе Габделмәҗид ибн Ибнейәмин хәзрәт гади генә авыл мулласы булмыйча, заманына күрә зур укымышлы, китап-әсәр язу белән шөгыйльләнүче кеше булган.
- * Г. Кандаый кечкенәдән үк көчле рухлы, тынгысыз характерлы, уй-тойгыларын шигъри сөйләмгә салып бирергә оста булуы белән аерылып торган.
- * Яшьтән үк ул шигырьләр яза башлый. Ул төрле гади эпиграммалардан һәм кечкенә сатирик шигырьләрдән башлап җибәрә. Мәсәлән, аны мәдрәсәдән куалагач, ул түбәндәге юллар белән җавап кайтара:

***Кусагыз да һич уфтанмам,
Язуымнан да тукталмам,
Котылмассыз барыбер сез,
Әле болай гына калмам.***

Ижаты үзенчәлекләре

- * Г. Кандаый – лирик шагыйрь. Ул байтак шигырьләрен автобиографик материалга таянып яза. Беренче карашка бер-берсенә охшаш тоелсалар да. Аларның рухы, пафосы төрлечә. Шагыйрьнең башлангыч чор әсәрләренә яктылык, жиңеллек, юмор хас, аларда авторның яшь, дәртле, уен-көлкә сөючән, мавыгучан кеше булуы сизелеп тора:

Ки шау-шу: мәдрәсә гөрли..

Минем кальбем сәне уйлый,-

Г. Кандаый заманының киң карашлы, тирән белемле кешесе булып формалаша. 30 нчы еллар азагында ул әтисе мөхәлләсенә кайта. Шагыйрьнең күпчелек әсәрләре шул чорда реаль шәхесләргә атап ижәт ителә.

* Г. Кандалий тормыштагы ямьсезлеккә каршы матурлык эталонын куйды: табигать кочагында үскән зирәк, эшчән, сәламәт жир кызын һәм лирик геройның аңа булган саф сөю хисен ачты. шунда ук хезмәт иясе авыл кызларының ул заманда кичергән авыр язмышларын да реалистик планда күрсәтә алды. Аның лирик герое еш кына мулла Габделжаббар карашлары белән бәхәскә керә һәм жиңә. Бу яңа геройга нинди сыйфатлар хас соң? Иң элек, ул оптимист, ториыш матурлыгын, дөнья ләззәтен эзләүче.

Г. Кандалының беренче шигырьләрендә үк реалистик предметлылык көчле. Әгәр шагыйрь искергән традицияләрне жимерергә үзен хаклы санаса, тормыш күренешләрен дини кануннардан аермалы аңлатыргомтылса, ахирәттән дә бигрәк жир тормышы белән кызыксынса- болар барысы реалистик ижәт тибының алшарты була ала. Г. Кандаый да образларны тормышның үзеннән табып тасвирлай.

- * Г. Кандаый шигърияткә халыкчан таби-гыйлек, матурлык та алып килә. Бай поэтик традициягә һәм халык авыз ижәтына таянып, шагыйрь татар поэзиясен яңа баскычка күтәрә.

- * Г. Кандалий ижатының төп өлеше - мәхәббәт поэмалары һәм шигырьләре. Мәхәббәт темасы алгы планга куелу, беренче карашка, ижтимагый активлыктан читләшү кебек тоелса да, реаль тормышны сүрәтләү, җир кешесен һәм аның табигый хисләрен олылау үзе үк, объектив рәвештә. шәригать кануннарына, ижтимагый торгынлыкка каршы юнәлдерелгән куәтле протест авазы булып яңгырый.
- * Г. Кандалий ижатының нигезендә мәгъри-фәтхеләр күтәрәп алган проблемалар ята. Җир кешесен күрсәтү, аның матурлыгын җырлау, кешен аң-белемгә өндәү - Г. Кандалий ижатының көчле яклары. “Мәгърифәтхеләр, гомумән, кеше табигатен. аның бу дөньядагы урынын, чынбарлыкка мөнәсәбәтен ачыкларга тиешләр иде”.

Әдәби мирасы

- * Шагыйрь 1860 елда вафат була, үз авылында җирләнә. Тик хәзерге вакытта аның җәсәде кайда урнашканлыгын белүче кеше юк — Г. Кандаыйга кабер ташы да чама белән генә куела. Шулай ук шагыйрьдән калган әдәби мирасының төгәл күләме турында әйтеп булмый — аның кулъязмалары халыкка таралган, һәм илнең бөтен төбәкләреннән диярлек табыла торды.